

طراحی الگوی محتوای آموزش کارآفرینی برای رشته‌های علوم انسانی

نفیسه رفیعی^۱ محمدحسین یارمحمدیان^{۲*}، نرگس کشتی‌آرای^۳N. Rafiei¹, M.H. Yarmohammadian^{2*}, N. Keshtiaray³

پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۰۹/۲۲

دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۲/۲۸

Received Date: 2019/08/11

Accepted Date: 2019/12/13

چکیده

هدف: محتوای آموزشی مناسب یکی از عناصر مهم در آموزش اثربخش است؛ بنابراین هدف این پژوهش شناسایی انواع محتوای موردنیاز در آموزش کارآفرینی برای رشته‌های علوم انسانی در آموزش عالی به صورت یک الگوی مفهومی می‌باشد.

روش‌شناسی: روش پژوهش کیفی از نوع تحلیل مضمون است. حوزه موردپژوهش شامل کلیه صاحب‌نظران حوزه کارآفرینی علوم انسانی شهر اصفهان می‌باشد. با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند از نوع گلوله برفی تعداد ۲۴ نفر به عنوان نمونه انتخاب شدند. مصاحبه‌های انجام شده طبق تحلیل مضامین آتراید استرلینگ و با نرم‌افزار مکس کیوداورژن ۱۸ انجام گردید.

یافته‌ها: یافته‌های حاصل از این پژوهش شامل ۱۳۴ مضمون پایه، ۶ مضمون سازمان دهنده و ۳ مضمون فراگیر و در قالب یک الگو ارائه گردید. الگوی مفهومی محتوای آموزش کارآفرینی تبیین شده در سه سطح خودآگاهی، خودکارآمدی و خودشکوفایی ترسیم گردید. خودآگاهی به عنوان اولین سطح محتوای آموزش کارآفرینی وابسته به ارائه شایستگی‌های فردی، ادراکی و ارتباطی تعیین گردید. خودکارآمدی به عنوان دومین سطح وابسته به ارائه شایستگی‌های مدیریتی و شایستگی‌های حرفه‌ای تعیین شد. خودشکوفایی به عنوان سومین سطح وابسته به ارائه محتوای شایستگی‌های توانگری تعیین گردید. الگوی مفهومی محتوای آموزش کارآفرینی تدوین شده نقش بسزایی در ارائه یک آموزش هدفمند و همه‌جانبه در آموزش عالی به‌ویژه برای رشته‌های علوم انسانی در آموزش عالی خواهد داشت.

کلیدواژه‌ها: الگوی آموزشی، محتوا، آموزش کارآفرینی، علوم انسانی

۱. استادیار گروه علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

۲. استاد مرکز تحقیقات مدیریت و اقتصاد سلامت، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان، ایران

۳. دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)، اصفهان، ایران

* نویسنده مسئول:

مقدمه و بیان مسئله

با افزایش روزافزون منابع و ضرورت کاربرد برنامه‌های آموزش کارآفرینی در دانشگاه‌ها ضرورت اصولی و قانونمند ساختن آموزش کارآفرینی در دانشگاه بیش‌ازپیش مطرح شده است؛ اما انتقادی که عموماً بر دانشگاه‌ها وارد می‌شود آن است که به‌دوراز دنیای واقعیت هستند و در اغلب موارد نیازهای جامعه را فراموش می‌کنند. همچنین برنامه درسی موجود بیشتر فرهنگ استخدام شدن را تبلیغ می‌کند و تنها نمونه‌هایی کوچکی از دوره‌ها درباره ایجاد کسب‌وکار در برخی از رشته‌های دانشگاه مثل اقتصاد و مدیریت بازرگانی وجود دارد (Bani Si, Panahi & Delfan azari, 2013). ورود به عرصه کارآفرینی نیز در برخی از رشته‌ها به‌ویژه در رشته‌های علوم انسانی در آموزش عالی بسیار محدود و باشک و تردید گزارش شده است، باوجوداینکه ادبیات کارآفرینی برخاسته از حوزه علوم انسانی مانند اقتصاد، روانشناسی، مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی و مدیریت است (Rezaei, Abbospour, Niknami, Rahimian & Delavar, 2013). بنابراین رشد و توسعه علوم انسانی نسبت به سایر رشته‌ها در مواردی چون فرصت‌های شغلی، انگیزه پیشرفت، خلاقیت، نوآوری، استقلال‌طلبی، رقابت‌پذیری، سرعت حائز اهمیتی نداشته است (Mir Arab Razi & Rezaei, 2006). علاوه براین در حوزه علوم انسانی اکثر مطالب، کتاب و محتوای ارائه شده به مسائلی که دانشجویان نیازاست در جامعه به‌طور عملی با آن روبرو شوند، کمتر توجه شده است، بنابراین باوجود عدم توجه به تناسب و ارتباط محتوای رشته‌های علوم انسانی با واقعیات زندگی و شغلی دانشجویان و محتوای ناقص و ضعیف انتظار ایده پردازی و خلاقیت برای این دانشجویان بسیار مشکل خواهد بود (Azizi, 2008). همچنین در برخی از پژوهش‌ها نامناسب بودن محتوای آموزشی برای آماده سازی دانشجویان برای ورود به بازار کار را دلیل این مساله ذکر می‌کنند و شناسایی محتوای مناسب آموزش کارآفرینی را جهت ایجاد توانمندیهایی کارآفرینانه را ضرورتی مهم ذکر می‌کنند (Jamei, 2018).

در تعاریف و طبقه‌بندی‌هایی متفاوتی که از آموزش کارآفرینی، دانش، مهارت و محتوای موردنیاز در آموزش‌های کارآفرینی در آموزش عالی انجام شده است، دسته‌بندی‌های زیاد و مفصلی در این زمینه موجود نیست، بنابراین در این پژوهش کلیه مباحثی که به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم به محتوای آموزش کارآفرینی توجه داشته‌اند، بیان می‌شود. دربرخی پژوهش‌ها محتوای برنامه‌های آموزشی را با تمرکز بر ایجاد کسب و کار در سه محور کلی قراردادند: ۱. برنامه‌های مرحله شکل‌گیری کسب و کار ۲. برنامه‌های توسعه کسب و کار ۳. برنامه‌های مرحله اجرای کسب و کار (Ojaghi, Naderi & Rezaei, 2017). دربرخی از پژوهش‌ها محتوای یادگیری کارآفرینی را به پنج بعد خلاصه کردند: ۱. یادگیری درباره خود: درک ضعف‌ها و قوت‌های شخصی، نیازهای خودی و خانوادگی، حیطه‌های توسعه فردی، علائق و انگیزه‌های فردی. ۲. یادگیری درباره کسب‌وکار: درک ضعف‌ها و قوت‌های کسب‌وکار، فرصت‌ها و تهدیدها، نیازهای درونی کسب‌وکار، الزامات رشد، مدیریت کارکنان و رهبری آینده. ۳:

یادگیری در محیط و شبکه‌های کارآفرینی: یادگیری چگونگی مدیریت ارتباطات مشتریان بالقوه و موجود، عرضه‌کنندگان و رقبا، گسترش و توسعه ارتباطات با آژانس‌های حمایتی و خدمات پشتیبانی.

۴: یادگیری درباره مدیریت کسب‌وکار: یادگیری درباره چگونگی راه‌اندازی و کنترل مؤثر کسب‌وکار.

۵: یادگیری درباره ماهیت مدیریت ارتباطات، درک منابع درونی و بیرونی ارتباطات (Mazbohi, Sharghi & Moghadam, 2011).

همچنین فعالیت‌های آموزشی و فعالیت‌های کارآفرینی در برخی از پژوهشها در سه دسته اصلی قرار گرفتند: (۱) کارآفرینی به‌عنوان یک موضوع: حیطه‌هایی ارزشداقتصادی برای آماده‌سازی برنامه‌های کسب‌وکار با تمرکز اصلی بر کارآفرین را پوشش می‌دهد. (۲) کارآفرینی به‌عنوان یک فعالیت: با یک رویکرد در مورد کارآفرینی و همچنین برای کارآفرینان با تمرکز اصلی در آماده‌سازی یک طرح کسب‌وکار قابل بادوام است. (۳) توانمندسازی کارآفرینان: که به پتانسیل‌ها و استعدادها کارآفرینان و اینکه چطور استعداد آنها شناسایی و فعال می‌شود، مرتبط می‌باشد (Issaacs, Visser Frierich, Brijlal & 2007). پروسه یادگیری و فرآیند آموزش کارآفرینی از منظر (Rae & Carswell, 2011) به گونه‌ای است که توانایی‌های فردی را به‌منظور خلق ایده‌های نو و استفاده از فرصت‌های جدید به‌خوبی شکوفا می‌سازد (Devenci & Cepni, 2017). در تعاریف جدیدی که در این حوزه مطرح می‌شود، آموزش کارآفرینی را شامل رشد و تحول فردی جامع تعریف می‌شود که برای فراگیران دانش، مهارت‌ها و تغییر نگرش را فراهم می‌سازد؛ بنابراین آموزش کارآفرینی فراگیران را قادر می‌سازد تا فلسفه تفکر، اشتیاق و جهت‌گیری کارآفرینی را در زندگی، شغل، اجتماع و سرمایه‌گذاری‌های جدید بکار برند (Gunna, 2016). سه عنصر تأثیرگذار در بحث آموزش کارآفرینی در دسته بندی‌های موجود در این زمینه عبارتند از: ۱. پیشرفت فردی: این امر منجر به بنیان‌گذاری اعتماد بنفس، پیشرفت خلاقانه، تشویق ذهنیت خلاقانه در زمینه کارآفرینی، میل به کسب موفقیت و الهام بخشیدن به عمل خواهد شد. ۲. پیشرفت کاری: سوادآموزی فنی، اقتصادی و مهارت‌های لازم به‌منظور اشتیاق فرد در خوداشتغالی و کارآفرینی که نهایتاً منجر به پیشرفت فردی خواهد شد. این مهم شامل شغل و برنامه درسی کاربردی مورد انتظار خواهد بود. ۳. توسعه مهارت‌های کارآفرینی: این مهم باید دربرگیرنده آموزش در مهارت‌های اجتماعی، شبکه، حل مسئله به‌صورت خلاقانه، فرصت‌یابی، رهبری گروهی، مشارکت اجتماعی، فرهنگ‌ها و فرم‌های فرهنگی بومی و چگونگی تأثیر آنها در شغل می‌باشد (Isaac, Oyebola, Ademymi Ireffin & Olubunmi Olaposi, 2015).

همچنین در پژوهش‌های دیگری که در حوزه کارآفرینی انجام شده است، مهارت‌های مرتبط با کارآفرینی را شامل مهارت‌های شش‌گانه مهارت‌های فردی، مهارت‌های نوآوری، مهارت‌های مالی، مهارت‌های سازمان‌دهی، مهارت‌های راهبردی و مهارت‌های ارتباطی ذکر کردند (Centobelli, Cechione, Esposit & Raffa, 2016). همچنین دو مهارت مهم در آموزش کارآفرینی پویا را مهارت‌های مرتبط با کار تیمی و ارتباطات بیان می‌کنند (Peris-Ortiz, Acosta-Avarado & Remund, 2017). در تحقیقات دیگری در این زمینه توجه به ویژگی‌های شخصیتی فردی و جمعیتی شناختی

را به‌منظور موفقیت در آموزش کارآفرینی توصیه می‌کنند (Ferreira & Fernandes, 2017). مهارت‌هایی مانند تفکر استراتژیک، آگاهی به نیاز به نوآوری، آمادگی برای برآمدن از عهده تغییرات و بی‌ثباتی، مهارت‌های ارتباط و توانایی برای شناسایی نیازهای جدید نیز در آموزش کارآفرینی در برخی از پژوهش‌ها مورد تاکید است (Alonso-Gonzalez, Pata-Rugeles, Peris-Ortiz & Rueda, 2017). بنابراین باوجود پژوهش‌های بسیار وسیع در زمینه کارآفرینی که بیشتر به بررسی نگرش دانشجویان یا اثرات آموزش‌های کارآفرینی صرفنظر از محتوای آموزشی توجه داشته‌اند، لکن پژوهش‌های داخلی و خارجی محدودی در محدوده زمانی ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۶ به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم در نتایج و پیشنهادات پژوهشی خود به دانش، مهارت و محتوای موردنیاز آموزش کارآفرینی در سطح آموزش عالی توجه داشته‌اند که به اجمال بررسی می‌شوند. انجام پروژه‌های شغلی و کارآفرینی در طول تحصیل، آشنایی با تدوین طرح شغلی، آشنایی با مشاغل مربوط به رشته تحصیلی، توانایی کاربایرانه در حدرفع نیازهای شغلی، آشنایی با قوانین کسب‌وکار، کارورزی نحوه تأسیس و ثبت شرکت، آشنایی کامل با زبان انگلیسی، خلاقیت و نوآوری، کارگروهی در برخی پژوهش‌ها به‌عنوان مهم‌ترین اولویت‌های آموزشی در برنامه‌های دانشگاهی برای توسعه کارآفرینی دانشجویان را پیشنهاد می‌دهند (Mir Arab Razi & Rezai, 2006). معرفی فرصت‌های سرمایه‌گذاری در کشور، نیاز بازار و مشتریان مختلف اقتصادی و خدماتی، جرعه خلق ایده و تبدیل آن به ارزش، قدرت تحلیل مسائل، ریسک و شناخت فرصت‌ها در آموزش مورد نیاز به افراد تأکیددارند (Mazbohi, Sharghi & Moghadam, 2011). همچنین فرایند مسئله‌یابی، فرایند جست‌وجوی راه‌حل‌های نو و ناب، آشناسازی با شرایط حوزه‌ی کسب‌وکار، آگاه‌سازی از فرصت‌های حوزه‌ی کسب‌وکار، آگاهی بخشی نسبت به تهدیدهای حوزه‌ی کسب‌وکار؛ فرایند کاوشگری، استخراج ایده‌های ناب کسب‌وکار از آموزش و پژوهش و پردازش ایده‌های مناسب کسب‌وکار در برخی از پژوهش‌ها در حوزه آموزش کارآفرینی مورد توجه و تاکید می‌باشد (Sharif, Jamshidians, Rahimi & Naderi, 2011).

پژوهش (Safari & Samizadeh, 2012) باهدف نیازسنجی وضعیت آموزش کارآفرینی در رشته‌های علوم انسانی باوجود بیان وضعیت نامناسب آموزش کارآفرینی چه از دید اساتید و چه از دید دانشجویان گنجانیدن موضوعاتی مانند مبانی کسب‌وکار، طرح کسب‌وکار، ارتباطات، مدیریت و سازمان، قوانین و مقررات حقوقی و تجاری، حسابداری، مدیریت مالی، کسب‌وکار الکترونیک، تأسیس کسب‌وکار، بازاریابی، مدیریت استراتژیک، کسب‌وکار بین‌الملل، مهارت‌های کارآفرینی را برای گسترش دانش و مهارت کارآفرینی و آگاهی‌های کارآفرینانه دانشجویان لازم می‌دانند.

پژوهش (Shekari, Zarie & Yazedkhasti, 2016) بر مهارت‌های موردنیاز کارآفرینی ازجمله مهارت‌های شخصی مانند پشتکار و رهبری، دوراندیشی، ریسک‌پذیری، نوآوری، توانایی اداره تغییر و مهارت‌های مدیریتی مانند برنامه‌ریزی، راه‌اندازی کسب‌وکار، مهارت‌های مالی و نیز مهارت‌های فنی مانند مهارت‌های مربیگری، بازیگری و ایفاکنندگی نقش در گروه‌های خرد و کلان یا مهارت‌های تیم

سازی خرد و کلان، نوشتاری، شنیداری، ارتباطات شفاهی یا ارتباطات دیداری و کلامی، نظارت بر محیط‌های فنی و حرفه‌ای، مدیریت کسب و کار، مدیریت مشارکتی، مدیریت امور آموزشی و اجرایی فاوا و فاوای آموزشی، مهارت درون و برون و میان فردی محیط کسب تأکید دارند. Mojab (2010) و Zaefarjan & Dazian در پژوهش خود بر یازده نوع شایستگی در زمینه آموزش کارآفرینی برای دانشجویان فناوری اطلاعات تأکید دارند از جمله: مهارت‌های بین فردی و کار تیمی، نوآوری، بلندپروازی، قابلیت انطباق و انعطاف پذیری، ریسک پذیری، تمایل به یادگیری، خواندن و نوشتن، ریاضیات، علوم و فناوری، ارتباط: شنیدن و صحبت کردن، تفکر انتقادی و تحلیلی که نهایتاً در دو دسته کلی شایستگی کارآیی فردی و تحصیلی قرار می گیرند.

نتایج پژوهش (Isaac Oyebola, Adeyemi Irefin & Olubunmi Olaposi (2015) نیز بیانگر این است که آن دسته از دانشجویانی که تحت آموزش کارآفرینی قرار گرفته‌اند، حتی اگر نتوانند برای خود کارآفرین باشند، دستیابی به تحولات فردی و شخصیتی و داشتن ذهنی خلاق و مبتکر را برای این افراد بسیار بارز و مهم می دانند. بنابراین این مسئله مطرح می شود که با توجه به تکامل مباحث و مفاهیم آموزش کارآفرینی، محتوای آموزشی مورد نیاز و مطلوب آموزش کارآفرینی برای رشته‌های علوم انسانی در سطح آموزش عالی چه می تواند باشد؟ لذا این پژوهش در نظر دارد با استفاده از دیدگاه صاحب نظران حوزه کارآفرینی در رشته‌های علوم انسانی ضمن شناسایی دانش و مهارت‌های مورد نیاز و مورد توافق آن‌ها برای آموزش کارآفرینی، محتوای آموزش کارآفرینی را برای تمامی افراد با نیازها و توانمندی‌های متفاوت در رشته‌های علوم انسانی شناسایی کند و با رایه یک الگوی مفهومی بستر لازم جهت ترغیب و فعالیت بیشتر دانشجویان و فعالان آموزشی علوم انسانی در حوزه کارآفرینی را مهیا سازد.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف از نوع پژوهش‌های کاربردی و از نظر داده در زمره پژوهش‌های کیفی از نوع تحلیل مضمون به شیوه استقرایی استفاده گردید. جهت تحلیل مضمون مصاحبه‌های پیاده شده از نرم افزار مکس کیوداورژن ۱۸ استفاده شد. فرایند کدگذاری باز، محوری و گزینشی بر مبنای طبقه‌بندی مضمون دیدگاه Attired- Stirling (2001) به سه صورت فراگیر، سازمان دهنده و پایه استخراج گردید (Abedi Jafari, 2011).

حوزه مورد پژوهش جهت انتخاب مصاحبه‌شوندگان متشکل از سه گروه از کارآفرینان علوم انسانی که رشته تحصیلی و نوع کارآفرینی آن‌ها علوم انسانی می‌باشد، صاحب نظران آموزش کارآفرینی و اساتید دانشگاهی رشته‌های علوم انسانی که کارآفرین شناخته شدند و صاحب نظران غیر علوم انسانی که رشته تحصیلی آن‌ها غیر علوم انسانی بوده اما نوع کارآفرینی آن‌ها در حوزه علوم انسانی بوده است

که در حال حاضر در شهر اصفهان مشغول به کارآفرینی می‌باشند. نمونه پژوهش با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند با استخراج اسامی و اطلاعات کارآفرینان علوم انسانی از مراکز رشد و کارآفرینی دانشگاه اصفهان، دانشگاه صنعتی اصفهان و اتاق بازرگانی شهر اصفهان تعداد ۷ نفر استخراج گردید که تنها امکان مصاحبه با ۳ نفر از این افراد فراهم شد، سپس از طریق سه کارآفرین اولیه کارآفرین‌های بعدی شناسایی و مصاحبه شدند و از کارآفرین‌های شناسایی شده مجدداً کارآفرین‌های دیگری در حوزه علوم انسانی به شیوه گلوله برفی یا زنجیره‌ای شناسایی و مصاحبه شدند و این تعداد تا رسیدن به حد اشباع نظری در مصاحبه‌های انجام شده ادامه یافت و نهایتاً تعداد نمونه مورد مصاحبه ۲۴ نفر گردید که به تفکیک در جدول شماره ۱ بیان شده است. جهت جمع‌آوری اطلاعات از مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده گردید. مدت‌زمان مصاحبه با افرادی بین ۴۵ تا ۹۰ دقیقه انجام و طی ۷ ماه مصاحبه ها تکمیل و جمع‌آوری گردید. برای تامین روایی و پایایی از روش Guba & Lincoln (1985) که مشتمل بر شاخص‌های چهارگانه مقبول بودن، قابلیت انتقال، اطمینان پذیری و تایید پذیری است استفاده گردید (Aghili, Almelhoda & Fathivajorgah, 2019).

برای تامین مقبولیت تلاش شده است تا چارچوب موضوعی پژوهش در زمینه محتوای آموزش کارآفرینی از سایر مولفه‌های آموزش کارآفرینی جدا شود. برای تامین قابلیت انتقال تلاش شد تا تحلیل‌های انجام شده چندین بار تکرار شود و از نظرات اصلاحی و تاییدی چند متخصصی که در پژوهش حضور نداشتند، استفاده شود. برای تامین اطمینان پذیری تلاش شد تا در تمامی مراحل علاوه بر ضبط صدا، یادداشت برداری نیز انجام گردید و در این پژوهش با توجه به عدم امکان هماهنگی بعدی جهت تایید متن‌های مصاحبه پیاده شده با افراد مصاحبه شونده از روش کنترل از سوی اعضاء استفاده شد. لذا در هر بخش از زمان مصاحبه و انتهای جلسه فرصتی جهت انعکاس و بازگشت محتوای جلسه به مصاحبه شونده داده شد تا بررسی شود که آیا آنچه محقق از مصاحبه‌ها برداشت کرده است یا آنچه که مصاحبه‌شوندگان بیان کرده اند تطابق و همخوانی دارد یا خیر.

جدول (۱): مشخصات مصاحبه‌شوندگان

ردیف	گروه	فراوانی
۱	کارشناسی فنی مهندسی و ارشد برنامه‌ریزی درسی	۱
	کارشناسی ارشد طراحی صنعتی و کارشناسی مهندسی	۱
	دکتری شیمی	۱
	دکتری کامپیوتر	۱
	مجموع صاحب‌نظران غیر علوم انسانی	۴
۲	کارشناسی زبان و ادبیات ارامنه	۱
	دکتری علوم تربیتی و روانشناسی	۴
	دکتری زبان انگلیسی	۱
	دکتری اقتصاد	۱
	کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی	۱
۳	مجموع صاحب‌نظران و اساتید علوم انسانی	۸
	دکتری مدیریت استراتژیک	۱
	کارشناسی علوم تربیتی و ارشد زبان انگلیسی	۲
	دانشجو و فارغ التحصیل دکتری مدیریت بازرگانی	۲
	دانشجوی دکتری زبان انگلیسی	۱
	کارشناسی ارشد ادبیات فارسی	۱
	کارشناسی تاریخ	۱
	کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی فرهنگی و دانشجوی ارشد روانشناسی	۱
	کارشناسی مدیریت بازرگانی	۱
	دانشجوی دکتری برنامه‌ریزی درسی	۱
کارشناسی ارشد تکنولوژی آموزشی	۱	
جمع نهایی	مجموع کارآفرینان علوم انسانی	۱۲
	تعداد کل مصاحبه‌شوندگان	۲۴

یافته‌های پژوهش

در پاسخ به سوال پژوهشی ذیل یافته‌های ذیل بدست آمد:

۱- محتوای آموزش کارآفرینی از دیدگاه صاحب‌نظران حوزه کارآفرینی علوم انسانی چیست؟
 پس از پیاده سازی مصاحبه ها در نرم افزار مکس کیودا و فرایند کدگذاری باز ۱۸۸۳ مفهوم درزمینه مولفه های آموزش کارآفرینی استخراج گردید. از ۱۸۸۳ مفهوم استخراج شده ۱،۲۰۵ مفهوم مشترک درحیطه محتوای آموزش کارآفرینی قرارداشت، پس از تلفیق و ادغام مفاهیم مشترک از طریق کدگذاری محوری و انتخابی و بر مبنای طبقه بندی مضامین انجام شده ۱۳۴ مضمون پایه، ۶ مضمون

سازمان دهنده اصلی، ۴ مضمون سازمان دهنده فرعی و ۳ مضمون فراگیر درسه سطح محتوای آموزش کارآفرینی طبق جداول شماره ۲، ۳، ۴ استخراج گردید که به تفصیل بیان می‌شود.

در سطح اول محتوای آموزش کارآفرینی، فرایند تحلیل مضامین طبق جدول شماره ۲ بیانگر این است ۶۵ مضمون پایه مشترک به ۳ مضمون سازمان دهنده اصلی شایستگی‌های فردی، شایستگی‌های ارتباطی و شایستگی‌های ادراکی (این مضمون سازمان دهنده اصلی نتیجه تلفیق ۴ مضمون سازمان دهنده فرعی دانش کارآفرینی، نگرش کارآفرینی، مهارت کارآفرینی و مهارت تحصیلی) تبدیل شدند. مضامین سازمان دهنده استخراج شده نیز به یک مضمون فراگیر خودآگاهی تبدیل شدند که به تفکیک در جدول شماره ۲ بیان شده است. طبق یافته‌های حاصل از پژوهش از ۱۳۴ مضمون پایه بدست آمده ۶۵ مضمون پایه در یک حیطه قرار داشتند که ۲۶ مضمون پایه مشترک (تخیل و تصویرسازی، بلندپروازبودن، تنوع طلبی، تفکرخلاقانه، خودباوری، کمال طلبی، استقلال طلبی، بانگیزه، اعتماد بنفس، رقابت طلبی، استقامت، حس زیباییشناختی، رویاپردازی، آشنایی به هنر، خطرپذیری، پشتکار، ذهن چالشگر، صبروتحمل، ریسک‌پذیری، جسارت، شجاعت، مهارت خلاقیت، ایده پردازی، قدرت بیان بالا، انگیزه وعلاقه شخصی، نوآوری) از ۶۵ مضمون به یک مضمون سازمان دهنده شایستگی‌های فردی تبدیل شدند (مطابق با جدول شماره ۲).

۲۸ مضمون دیگر دریک حیطه قرار داشتند که ۵ مضمون پایه (مباحث کارآفرینی، شناخت بین رشته ای، دانش کاربردی هررشته، اصول تغییرمسیرفعالیت، مباحث پژوهشی موردنیاز) به مضمون سازمان دهنده فرعی دانش کارآفرینی تبدیل شدند. ۷ مضمون پایه (یادگیری مادام‌العمر، تغییر نگرش سنتی نمره دهی، تمایل به کارو فعالیت، توجه به سختیهای کارآفرینی، بومی سازی کارآفرینی، ترک عادت‌ها، نگرش خوب کارکردن) به مضمون سازمان دهنده فرعی نگرش کارآفرینی تبدیل شدند. ۱۰ مضمون پایه (تفکرسیستمی، طرح دغدغه های اجتماعی، کشف راههای جدید، توانایی طرح مسئله، استفاده ازمدل داخلی درعمل، اجرای تئوریها درعمل، طرح مسئله برای سازمانها، خودآگاهی عملی، تحلیل انتقادی، تبدیل ایده به عمل) به مضمون سازمان دهنده فرعی مهارت کارآفرینی تبدیل شدند. ۶ مضمون پایه (مهارت‌های یادگیری، مهارت‌های پژوهشی، مهارت‌های کامپیوتری، ارتقಾಮهارتهای عمومی، مهارت نوشتاری، دانش تخصصی) به مضمون سازمان دهنده مهارت‌های تحصیلی تبدیل شدند؛ بنابراین ۲۸ مضمون پایه مشترک از ۶۵ مضمون به ۴ مضمون سازمان دهنده فرعی دانش کارآفرینی، نگرش کارآفرینی، مهارت کارآفرینی و مهارت تحصیلی تبدیل شدند و سپس این ۴ مضمون سازمان دهنده فرعی به یک مضمون سازمان دهنده اصلی شایستگی‌های ادراکی تبدیل شدند (مطابق با جدول شماره ۲).

۱۱ مضمون پایه مشترک (روابط اجتماعی، زبان بدن، قدرت بیان، سخنوری و فن بیان، نفوذدرافراد، اصول ارتباطات، مهارت ارتباط میان فردی، مهارت‌های مذاکره، مهارت‌های ارتباطی، آشنایی بازبانهای مختلف، مهارت کار تیمی) از ۶۵ مضمون به یک مضمون سازمان دهنده شایستگی‌های ارتباطی تبدیل

شدند؛ بنابراین از سه مضمون سازمان دهنده شایستگی‌های فردی، شایستگی‌های ادراکی و شایستگی‌های ارتباطی یک مضمون فراگیر خودآگاهی به‌عنوان اولین سطح از محتوای موردنیاز آموزش کارآفرینی استخراج گردید (مطابق با جدول شماره ۲).

جدول (۲): فرایند تحلیل مضامین سطح اول محتوای آموزش کارآفرینی

مضامین پایه (۶۵ مضمون)	مضامین سازمان دهنده فرعی	مضامین سازمان دهنده اصلی	مضامین فراگیر	سطح اول محتوای آموزش کارآفرینی
				محتوای آموزش کارآفرینی از دیدگاه صاحب‌نظران حوزه کارآفرینی علوم انسانی
		تخیل و تصویرسازی، بلندپروازبودن، تنوع طلبی، تفکرخلاقانه، خودباوری، کمال طلبی، استقلال طلبی، بانگیزه، اعتماد بنفس، رقابت طلبی، استقامت، حس زیباشناختی، رویاپردازی، آشنایی به هنر، خطرپذیری، پشتکار، ذهن چالشگر، صبروتحمل، ریسک‌پذیری، جسارت، شجاعت، مهارت خلاقیت، ایده پردازی، قدرت بیان بالا، انگیزه وعلاقه شخصی، نوآوری (۲۶ مضمون)	شایستگی‌های فردی	
	دانش	مباحث کارآفرینی، شناخت بین رشته ای، دانش کاربردی هررشته، اصول تغییرمسیرفعالیت، مباحث پژوهشی موردنیاز (۵ مضمون)		
	کارآفرینی	یادگیری مادام العمر، تغییر نگرش سنتی نمره دهی، تمایل به کارو فعالیت، توجه به سختیهای کارآفرینی، بومی سازی کارآفرینی، ترک عادتها، نگرش خوب کارکردن (۷ مضمون)	شایستگی‌های ادراکی	
	کارآفرینی	تفکرسیستمی، طرح دغدغه های اجتماعی، کشف راههای جدید، توانایی طرح مسئله، استفاده ازمدل داخلی درعمل، اجرای تئوریهها درعمل، طرح مسئله برای سازمانها، خودآگاهی عملی، تحلیل انتقادی، تبدیل ایده به عمل (۱۰ مضمون)		
	مهارت تحصیلی	مهارت‌های یادگیری، مهارت‌های پژوهشی، مهارت‌های کامپیوتری، ارتقاهمهارت‌های عمومی، مهارت نوشتاری، دانش تخصصی (۶)		
		روابط اجتماعی، زبان بدن، قدرت بیان، سخنوری و فن بیان، نفوذدرافراد، اصول ارتباطات، مهارت ارتباط میان فردی، مهارت‌های مذاکره، مهارت‌های ارتباطی، آشنایی بازبانهای مختلف، مهارت کارتیمی (۱۱ مضمون)	شایستگی‌های ارتباطی	

نمونه ای از مصاحبه‌های صاحب‌نظران حوزه کارآفرینی مرتبط با مضامین استخراج شده در سطوح خودآگاهی، خودکارآمدی و خودشکوفایی به اجمال ارائه می‌شود.

در این راستا مصاحبه شونده شماره ۳ که در دسته بندی کارآفرینان علوم انسانی قرارداد، بیان نمود که: کتابهایی در زمینه ارتباط موثر و زبان بدن در کارم خیلی بهم کمک کرد بالاخره بتدریج فهمیدم خیلی خوب می‌توانم دیگران را شاد کنم و اجراکننده خوبی هستم این باعث شد راه خودم را پیدا کنم و کارم را با کودکان شروع کنم. الان خیلی‌ها ایده‌های خوبی دارند اما نمی‌دانند چطور آن را در برابر دیگران ارائه کنند. اگر کسی انتقادی به آن‌ها بگیرد زود ناراحت می‌شوند و جا می‌زنند ما باید درمباحث کارآفرینی به افراد علاقمند تأکید کنیم که کارآفرینی یک شبه اتفاق نمی‌افتد خیلی باید صبور بود باید تمرین کرد...

مصاحبه شونده شماره ۷ که در دسته بندی اساتید کارآفرین در حوزه علوم انسانی قرارداد، بیان نمود که: اینکه انسان به بالاترین حد وجودی خودش برسد یکنوع رشد و خودشکوفایی اتفاق افتاده که می‌تواند کاری را هم ایجاد کند. الان همه دنبال کارآفرینی هستند بدون اینکه خودشون و مهارت‌هایشان را بشناسند، چه مهارت‌ها و دانش‌های کاربردی تو رشتت بلد هست یا چه چیزهایی هست که باید و لازمه بدانند. در دانشگاه‌ها و کلاس‌های بیشتر دانشجویان را تشویق می‌کنم که متفاوت فکر کنند و هرچی می‌خوانند را بگویند کجا می‌شود اجرا کرد و با کمک هم بررسی می‌کنیم چطور این ایده را می‌شود در واقعیت و با قوانین سازمانی که هست اجرا کنیم. همه دانشجویان مشارکت می‌کنند هم خودشون و دوستانشان به توانایی هاشون پی می‌برند و این خیلی مهم هست ...

مصاحبه شونده شماره ۲۱ که در دسته بندی کارآفرینان علوم انسانی قرارداد، بیان نمود که: در رشته‌های علوم انسانی اگر صحبتی از کارآفرینی می‌شود نهایتاً یک سخنران از بخش صنعت می‌آوردند و نهایتاً ما نتیجه می‌گرفتیم که کارآفرینی ربطی به رشته ما ندارد چون به نظر آنها کارآفرینی یعنی ایجاد شغل. کلا هرچی می‌خواندم می‌خواستیم یک جا استفاده کنیم مثلاً یک مطلب در مورد کاشت گوجه فرنگی می‌خواندم بلافاصله تو حیاط منزلمون گوجه می‌کاشتم تو رشته ام هم همینطور بود هرچی نرم‌افزار بود را یاد گرفتم مثل آچار فرانسه بودم هرکسی کاری داشت به من وصل می‌شد اما اینها کافی نبود تو دوره‌های کارآفرینی شرکت کردم و با مباحث آن‌ها تاحدی آشنا شدم و چیزی که برام جالب بود شناسایی نیاز و ارائه خدمات بود بعد از شناخت بیشتر دنبال نیازهای محل زندگی‌م رفتم و کارم را با زنان دارای مشکلات اقتصادی و خانوادگی شروع کردم ...

در سطح دوم محتوای آموزش کارآفرینی فرایند تحلیل مضامین طبق جدول شماره ۳ بیانگر این است که ۴۶ مضمون پایه مشترک به ۲ مضمون سازمان دهنده اصلی شایستگی‌های مدیریتی و شایستگی‌های حرفه‌ای تبدیل شدند. مضامین سازمان دهنده استخراج شده نیز به یک مضمون فراگیر خودکارآمدی تبدیل شدند؛ که به تفکیک بیان می‌گردد. طبق یافته‌های حاصل از پژوهش از ۱۳۴ مضمون پایه مشترک بدست آمده ۴۶ مضمون پایه در یک حیطه قرار داشتند که ۱۴ مضمون پایه

مشترک (سرمایه‌گذاری، برنامه‌ریزی، مدیریت زمان، توانایی مدیریت، رفتار سازمانی، توانایی بکارگیری کارآفرینی دیگران، مدیریت کارآفرینی، مدیریت کسب‌وکار، مهارت مالی، مدیریت منابع، آشنایی با مباحث مدیریت و رهبری، مدیریت مالی، مدیریت ذهن، کنترل کیفیت فعالیت) از ۴۶ مضمون به یک مضمون سازمان دهنده شایستگی‌های مدیریتی تبدیل شدند (مطابق با جدول شماره ۳).

۳۲ مضمون پایه مشترک (مباحث اقتصادی و مالیاتی، سودآور بودن فعالیت، اصول تبلیغات، مباحث کسب‌وکار، جذب مشتری، بیمه، مباحث مالی و حسابداری، آشنایی با مباحث حقوقی بازار کار، ثبت شرکت، شناخت نسبت به بازارکار، مخاطب شناسی، مباحث معامله، روش کسب درآمد، برندسازی، مباحث تولید، آشنایی با این‌ها، آشنایی با این‌ها، روشهای نوین بازاریابی، راه‌اندازی فعالیت کوچک، مباحث ایجاد کسب‌وکار، نوآوری در کسب‌وکار، مدل‌های کسب‌وکار، نامه نگاریهای اداری، مهارت فنی تخصصی، محاسبه هزینه‌های جاری، نحوه قرارداد بستن، توانایی طراحی فعالیت، توانایی تولید، مهارت ایجاد و کسب فرصت، مهارت بازاریابی، مهارت فروش، توجیه اقتصادی فعالیت، اصول اخلاقی در کار) از ۴۶ مضمون به یک مضمون سازمان دهنده شایستگی‌های حرفه‌ای تبدیل شدند (مطابق با جدول شماره ۳). دو مضمون سازمان دهنده شایستگی‌های مدیریتی و شایستگی‌های حرفه‌ای یک مضمون فراگیر خودکارآمدی را به‌عنوان دومین سطح از محتوای آموزش کارآفرینی استخراج گردید (مطابق با جدول شماره ۳). نمونه‌ای از مصاحبه انجام شده در ارتباط با سطح دوم در همین راستا ارائه می‌شود.

مصاحبه شونده شماره ۱۱ که در دسته بندی صاحب‌نظران غیرعلوم انسانی کارآفرین در حوزه علوم انسانی قرار دارد بیان نمود که: اینکه یک کاری را عملیاتی کنی موفقیت بزرگی هست اما یادگیری مباحثی مثل ایجاد برند در فعالیتی که داری مبحث مهمی است که باید جدی گرفته شود. برای این مسئله لازمه دانش و مهارت‌های زیادی در زمینه شناخت نسبت به بازار کار و مشتری، مباحث مالی و حقوقی و قوانین سازمانی، بیمه و حسابداری داشته باشید و نکته مهم این است که همه اینها را تاحدی باید بدانی اما یک تیم قوی که همه اینها را داشته باشد می‌تواند به موفقیت تو کمک کند البته بشرطی که تیم خوبی انتخاب کرده باشید و اهداف مشترکی داشته باشند ...

جدول (۳): فرایند تحلیل مضامین سطح دوم محتوای آموزش کارآفرینی

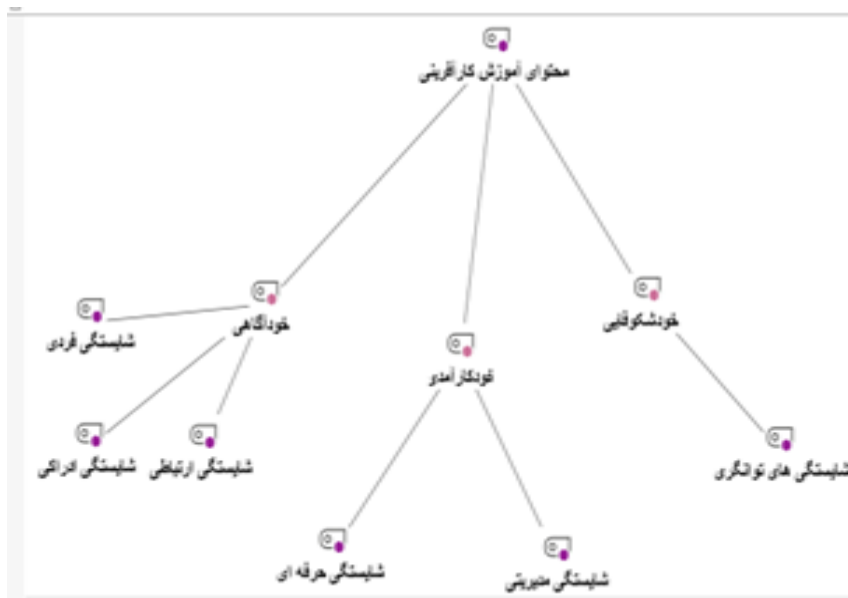
مضمین پایه (۴۶ مضمون)	مضمین سازمان دهنده اصلی	مضمین فراگیر	سطح دوم محتوای آموزش کارآفرینی
سرمایه‌گذاری، برنامه‌ریزی، مدیریت زمان، توانایی مدیریت، رفتارسازمانی، توانایی بکارگیری کارآفرینی دیگران، مدیریت کارآفرینی، مدیریت کسب‌وکار، مهارت مالی، مدیریت منابع، آشنایی با مباحث مدیریت و رهبری، مدیریت مالی، مدیریت ذهن، کنترل کیفیت فعالیت (۱۴ مضمون)	شایستگی‌های مدیریتی	خودکارآمدی	محتوای آموزش کارآفرینی از دیدگاه صاحب‌نظران حوزه کارآفرینی علوم انسانی
مباحث اقتصادی و مالیاتی، سودآور بودن فعالیت، اصول تبلیغات، مباحث کسب‌وکار، جذب مشتری، بیمه، مباحث مالی و حسابداری، آشنایی با مباحث حقوقی بازار کار، ثبت شرکت، شناخت نسبت به بازار کار، مخاطب شناسی، مباحث معامله، روش کسب درآمد، برندسازی، مباحث تولید، آشنایی با این‌های سازمانی، روشهای نوین بازاریابی، راه‌اندازی فعالیت کوچک، مباحث ایجاد کسب‌وکار، نوآوری در کسب‌وکار، مدل‌های کسب‌وکار، نامه نگاریهای اداری، مهارت فنی تخصصی، محاسبه هزینه‌های جاری، نحوه قرارداد بستن، توانایی طراحی فعالیت، توانایی تولید، مهارت ایجاد و کسب فرصت، مهارت بازاریابی، مهارت فروش، توجیه اقتصادی فعالیت، اصول اخلاقی در کار (۳۲ مضمون)	شایستگی‌های حرفه‌ای		

در سطح سوم محتوای آموزش کارآفرینی فرایند تحلیل مضامین طبق جدول شماره ۴ بیانگر این است که ۲۳ مضمون پایه مشترک به ۱ مضمون سازمان دهنده اصلی شایستگی‌های توانگری تبدیل شد. مضمون سازمان دهنده استخراج شده نیز به یک مضمون فراگیر خودشکوفایی تبدیل گردید؛ که به تفصیل در ذیل بیان می‌گردد. طبق یافته‌های حاصل از پژوهش از ۱۳۴ مضمون پایه بدست آمده ۲۳ مضمون پایه در یک حیطه قرار داشتند که ۲۳ مضمون پایه مشترک (کنترل درونی، تلاشگر، مسئولیت پذیری، خودمدیریتی، آینده نگری، توفیق طلبی، تفکر نقادانه، تفکر کارآفرینی، احساس نیاز اجتماعی، روحیه کارآفرینی، گرایش به تغییر، حل مسئله، نظم، عملگر بودن، بزرگ فکر کردن و کوچک عمل کردن، آموزش سلامت جسمانی، خودگردانی، مهارت فکر کردن، مهارت کنترل اضطراب، بکارگیری رشته خود در جامعه، توانایی بکارگیری استعدادهای فردی، بیدار کردن حس مسئولیت اجتماعی، مدیریت کارآفرینی، استفاده درست از حواس) به یک مضمون سازمان دهنده شایستگی‌های توانگری تبدیل شدند (مطابق با جدول شماره ۴).

باتوجه به محتوای مضامین پایه و مضمون سازمان دهنده و مفاهیم ضمنی مصاحبه‌های انجام شده و باتوجه به اینکه محتوای دو سطح قبل شامل خودآگاهی، خودکارآمدی بود، خودشکوفایی به‌عنوان سومین مضمون فراگیر برای سومین سطح متعالی از محتوای آموزش کارآفرینی مورد تایید اساتید درانتخاب مضامین انتخاب شده در نظر گرفته شد. نمونه ای از مصاحبه انجام شده در ارتباط با سطح سوم در همین راستا ارائه می‌شود. مصاحبه شونده شماره ۲ که در دسته بندی کارآفرینان علوم انسانی قرار دارد، بیان نمود که: درسته مجموعه ای که راه‌اندازی کردم تعداد زیادی فارغ التحصیلان رشته ادبیات فارسی، روانشناسی و تاریخ مشغول به فعالیت هستند و باهرفعالیت جدیدی که برنامه‌ریزی می‌کنیم همه با همه رشد می‌کنیم و نسبت به سال قبل و حتی دیروز خودمان فرق کردیم اما دغدغه اصلی من این است که ما در آینده مادر بزرگهایی که بتوانند قصه بگویند و با قصه گویی نقش تربیتی داشته باشند یا کم خواهیم داشت یا اصلا نداریم... جالبه که مشکلات کودکان هم هر روز بیشتر می‌شود بنابراین چی بهتر از قصه و چی بهتر از مادر و مادر بزرگهایی که یاد می‌گیرند با قصه با بچه هاشون دوست باشند و چطوری به آنها کمک کنند.

جدول (۴): فرایند تحلیل مضامین سطح سوم محتوای آموزش کارآفرینی

مضامین پایه (۲۳ مضمون)	مضامین سازمان دهنده اصلی	مضامین فراگیر	سطح سوم محتوای آموزش کارآفرینی
کنترل درونی، تلاشگر، مسئولیت پذیری، خودمدیریتی، آینده نگری، توفیق طلبی، تفکر نقادانه، تفکر کارآفرینی، احساس نیاز اجتماعی، روحیه کارآفرینی، گرایش به تغییر، حل مسئله، نظم، عملگرایی، بزرگ فکر کردن و کوچک عمل کردن، آموزش سلامت جسمانی، خودگردانی، مهارت فکر کردن، مهارت کنترل اضطراب، بکارگیری رشته خود در جامعه، توانایی بکارگیری استعدادهای فردی، بیدار کردن حس مسئولیت اجتماعی، مدیریت کارآفرینی، استفاده درست از حواس (۲۳ مضمون)	شایستگی‌های توانگری	خودشکوفایی	محتوای آموزش کارآفرینی از دیدگاه صاحب‌نظران حوزه کارآفرینی علوم انسانی

شبکه مضامین محتوای آموزش کارآفرینی با نرم‌افزار مکس کیودا

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر طراحی الگوی محتوای آموزش کارآفرینی برای رشته‌های علوم انسانی در آموزش عالی می‌باشد. نتایج پژوهش حاضر دریافت که محتوای آموزش کارآفرینی شامل ۳ مضمون فراگیر (خودآگاهی، خودکارآمدی و خودشکوفایی)، ۶ مضمون سازمان دهنده (شایستگی‌های فردی، ادراکی، ارتباطی، مدیریتی، حرفه‌ای و توانگری) و ۱۳۴ مضمون پایه می‌تواند باشد؛ بنابراین این پژوهش سعی دارد محتوای آموزش کارآفرینی را به‌صورت ساختارمند و هدفمند درسه سطح به‌صورت یک الگوی مفهومی برای دانشجویان رشته‌های علوم انسانی در آموزش عالی و فعالان حوزه آموزش کارآفرینی ارائه کند.

سطح اول محتوای آموزش کارآفرینی در این پژوهش مبتنی بر ارائه محتوای خودآگاهی تعیین گردید که وابسته به محتوایی در سه سطح شایستگی‌های فردی، ادراکی و ارتباطی می‌باشد. تحقق شایستگی‌های فردی با تاکید بر محتوای مضامین پایه استخراج شده فردی در حیطه (تخیل و تصویرسازی، بلندپروازبودن، تنوع طلبی، تفکرخلاقانه، خودباوری، کمال طلبی، استقلال طلبی، بانگیزه، اعتماد بنفس، رقابت طلبی، استقامت، حس زیباشناختی، رویاپردازی، آشنایی به هنر، خطرپذیری، پشتکار، ذهن چالشگر، صبروتحمل، ریسک‌پذیری، جسارت، شجاعت، مهارت خلاقیت، ایده پردازی، قدرت بیان بالا، انگیزه وعلاقه شخصی، نوآوری) امکان پذیر می‌شود که چگونگی روشهای آموزش و تحقق این محتوا در مقاله دیگری گنجانده شده است.

تحقق شایستگی‌های فردی در این پژوهش با نتایج تحقیقات (Isaac Oyebola Ademymi (2015) Irefin & Olubunmi Olaposi, که پیشرفت فردی را به‌عنوان اولین عنصر تأثیرگذار آموزش کارآفرینی در نظری می‌گیرد، همخوانی دارد. همچنین با نتایج (Centobelli, Cechione & Esposit (2016) که تأکید بر مهارت‌های فردی در آموزش کارآفرینی دارد، همخوانی دارد و با نتایج (Mazbohi, (2011) Sharghi & Moghadam که یادگیری درباره خود و شناسایی نقاط قوت و ضعف شخصی را به‌عنوان اولین بعد از محتوای یادگیری کارآفرینی در نظری می‌گیرد، با نتایج این پژوهش همخوانی دارد. نتایج پژوهش (Mojab, Zaefarjan & Dazian (2010) نیز مبنی بر تأکید آموزش کارآفرینی بر شایستگی‌های فردی برای دانشجویان فناوری اطلاعات با نتایج این پژوهش برای رشته‌های علوم انسانی همخوانی دارد. همچنین با نتایج (Shekari, Zarie & Yazedkhasti (2016) که تأکید بر مهارت‌های شخصی و ارتقای آن را برای آموزش‌های کارآفرینی مراکز فنی و حرفه‌ای موثر می‌دانند با نتایج این پژوهش همخوانی دارد. تحقق شایستگی‌های ادراکی در این پژوهش به‌عنوان دومین مضمون سازمان دهنده اصلی اولین سطح از محتوای آموزش کارآفرینی استخراج گردید. شایستگی‌های ادراکی بدست آمده نتیجه ادغام ۴ مضمون سازمان دهنده فرعی در چهار حوزه دانش کارآفرینی، نگرش کارآفرینی، مهارت کارآفرینی و مهارت‌های تحصیلی می‌باشد؛ بنابراین ارائه شایستگی‌های ادراکی در ابعاد چهارگانه دانش کارآفرینی، مهارت کارآفرینی، نگرش کارآفرینی و مهارت تحصیلی محقق می‌شود، همچنین هر کدام از مضامین سازمان دهنده فرعی از طریق مضامین پایه استخراج شده خود در این پژوهش امکان پذیر خواهد شد که به تفکیک بیان می‌شود.

محتوای آموزش کارآفرینی با تأکید بر تحقق دانش کارآفرینی بر مضامین پایه استخراج شده در زمینه‌های ذیل محقق می‌شود: (مباحث کارآفرینی، شناخت بین رشته‌ای، دانش کاربردی هر رشته، اصول تغییر مسیر فعالیت، مباحث پژوهشی مورد نیاز). چگونگی تحقق این محتوا نیازمند بکارگیری سایر مولفه‌های آموزش کارآفرینی است که در مقالات دیگری از این نویسندگان مطرح شده است. محتوای آموزش کارآفرینی با تأکید بر تحقق نگرش کارآفرینی بر مضامین پایه استخراج شده در زمینه‌های ذیل محقق می‌شود: (یادگیری مادام‌العمر، تغییر نگرش سنتی نمره دهی، تمایل به کارو فعالیت، توجه به سخته‌های کارآفرینی، بومی سازی کارآفرینی، ترک عادات، نگرش خوب کار کردن). محتوای آموزش کارآفرینی با تأکید بر تحقق مهارت کارآفرینی بر مضامین پایه استخراج شده در زمینه‌های ذیل محقق می‌شود: (تفکر سیستمی، طرح دغدغه‌های اجتماعی، کشف راه‌های جدید، توانایی طرح مسئله، استفاده از مدل داخلی در عمل، اجرای تئوریها در عمل، طرح مسئله برای سازمانها، خودآگاهی عملی، تحلیل انتقادی، تبدیل ایده به عمل) محقق می‌شود. محتوای آموزش کارآفرینی با تأکید بر تحقق مهارت‌های تحصیلی بر مضامین پایه استخراج شده در زمینه‌های ذیل محقق می‌شود: (مهارت‌های یادگیری، مهارت‌های پژوهشی، مهارت‌های کامپیوتری، ارتقای مهارت‌های عمومی، مهارت نوشتاری، دانش تخصصی)؛ بنابراین ۴ مضمون سازمان دهنده فرعی دانش کارآفرینی، نگرش کارآفرینی، مهارت

کارآفرینی و مهارت تحصیلی از طریق محتوای مضامین استخراج شده در این پژوهش امکان تحقق شایستگی‌های ادراکی را برای فراگیران در آموزش عالی محقق می‌سازد.

دسته بندی انجام شده در مورد شایستگی‌های ادراکی به‌عنوان یکی از محتواهای موردنیاز آموزش کارآفرینی در نتایج پژوهش‌ها و پیشنهادات داخلی و خارجی مقالات ده سال اخیر به‌صورت پراکنده و محدود و به‌صورت پراکنده در قالب دانش یا مهارت بیان شده است و یا بسیاری از دسته بندیها براساس مهارت است و به بعد نگرش در آموزش کارآفرینی که در این پژوهش به‌عنوان تلفیق دانش، نگرش و مهارت به‌عنوان شایستگی استفاده شده است توجهی نشده است. ازجمله نتایج پژوهش (2006) Mir Arab Razi & Rezai که بر توانایی کار با رایانه، آشنایی به زبان انگلیسی، خلاقیت و نوآوری در فعالیت تأکید دارند با دانش کارآفرینی، مهارت تحصیلی و مهارت کارآفرینی شایستگی‌های ادراکی این پژوهش همخوانی دارد. پیشنهادات پژوهشی (2012) Safari & Samizadeh و (2011) Sharif, Jamshidians, Rahimi & Naderi، مهارت‌های کارآفرینی دارند با بخشی از دانش و مهارت‌های کارآفرینی شایستگی‌های ادراکی این پژوهش نیز همخوانی دارد. نتایج (2011) Mazbohi, Sharghi & Moghadam با تأکید بر قدرت تحلیل مسائل و شناخت فرصتها با مهارت‌های کارآفرینی این پژوهش همخوانی دارد. نتایج (2016) Shekari, Zarie & Yazedkhasti با تأکید بر نوآوری و توانایی تغییر با مهارت‌های کارآفرینی این پژوهش و با مهارت‌های تحصیلی و نوشتاری به‌عنوان مهارت‌های فنی که در این پژوهش به‌عنوان مهارت‌های تحصیلی مشخص شده است همخوانی دارد. نتایج تحقیقات (2015) Isaac Oyebola, Ademymi Ireffin & Olubunmi Olaposi که تأکید بر مهارت‌های کارآفرینی، حل مسئله و فرصت‌یابی در آموزش‌های کارآفرینی دارند با مهارت‌های کارآفرینی شایستگی‌های ادراکی این پژوهش همخوانی دارد. همچنین با بخشی از نتایج (2016) Centobelli, Cechione, Esposit & Raffa که تأکید بر مهارت نوآوری دارد با مهارت‌های کارآفرینی شایستگی‌های ادراکی این پژوهش همخوانی دارد.

سطح دوم محتوای آموزش کارآفرینی در این پژوهش مبتنی بر ارائه محتوای خودکارآمدی تعیین گردید که وابسته به محتوایی در دو سطح شایستگی‌های مدیریتی و شایستگی‌های حرفه‌ای می‌باشد. تحقق شایستگی‌های مدیریتی با تأکید بر محتوای مضامین پایه استخراج شده فردی در حیطه (سرمايه‌گذاري، برنامه‌ريزي، مدیریت زمان، توانایی مدیریت، رفتار سازمانی، توانایی بکارگیری کارآفرینی دیگران، مدیریت کارآفرینی، مدیریت کسب و کار، مهارت مالی، مدیریت منابع، آشنایی با مباحث مدیریت و رهبری، مدیریت مالی، مدیریت ذهن، کنترل کیفیت فعالیت) محقق می‌شود. تحقق شایستگی‌های حرفه‌ای با تأکید بر محتوای مضامین پایه استخراج شده فردی در حیطه (مباحث اقتصادی و مالیاتی، سودآوری، فعالیت، اصول تبلیغات، مباحث کسب و کار، جذب مشتری، بیمه، مباحث مالی و حسابداری، آشنایی با مباحث حقوقی بازار کار، ثبت شرکت، شناخت نسبت به بازار کار، مخاطب شناسی، مباحث معامله، روش کسب درآمد، برندسازی، مباحث تولید، آشنایی با این‌ها)

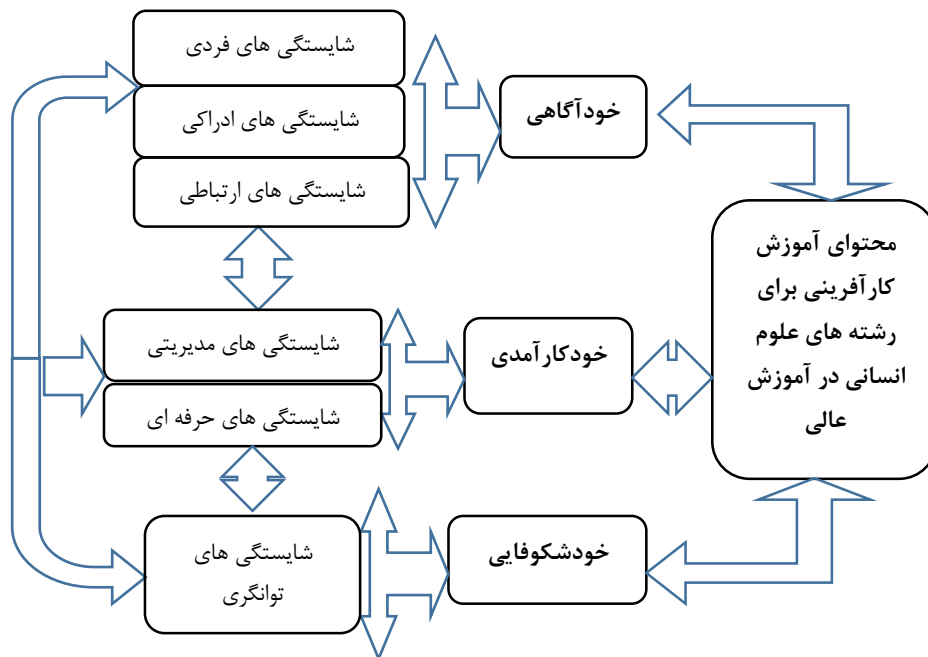
سازمانی، روشهای نوین بازاریابی، راهاندازی فعالیت کوچک، مباحث ایجاد کسب و کار، نوآوری در کسب و کار، مدل های کسب و کار، نامه نگاریهای اداری، مهارت فنی تخصصی، محاسبه هزینه های جاری، نحوه قرارداد بستن، توانایی طراحی فعالیت، توانایی تولید، مهارت ایجاد و کسب فرصت، مهارت بازاریابی، مهارت فروش، توجیه اقتصادی فعالیت، اصول اخلاقی در کار) محقق می شود.

باتوجه به بررسی نتایج پژوهش های انجام شده اکثریت پژوهشها در حوزه آموزش کارآفرینی به ضرورت مباحث کسب و کار توجه دارند. مانند پژوهش های (Mir Arab Razi & Rezai (2006), Safari & Samizadeh (2012), Sharif, Jamshidians, Rahimi & Naderi (2011) به مباحثی چون آشنایی با قوانین کسب و کار، نحوه تأسیس و ثبت شرکت، مبانی کسب و کار، طرح کسب و کار توجه داشته اند، که با برخی از شایستگی های حرفه ای این پژوهش همخوانی دارد و در این پژوهش به طور مشخص و گسترده شایستگی های حرفه ای را در ابعاد دانش، مهارت و نگرش حرفه ای شناسایی نموده است. در برخی دیگر از پژوهش ها از جمله نتایج (Shekari, Zarie & Safari & Samizadeh (2012), Yazedkhasti (2016), Mojab, Zaefarjan & Dazian (2010) به مهارت های مالی و مدیریتی به صورت کلی توجه شده است که با بخشی از نتایج این پژوهش که به صورت گسترده ابعاد مختلف شایستگی های مدیریتی استخراج شده است، همخوانی دارد و می تواند برای رشته های علوم انسانی در آموزش کارآفرینی مورد توجه قرار گیرد.

سطح سوم محتوای آموزش کارآفرینی مبتنی بر ارائه محتوای خودشکوفایی تعیین گردید که وابسته به محتوای شایستگی های توانگری می باشد. تحقق شایستگی های توانگری با تاکید بر محتوای مضامین پایه استخراج شده فردی در حیطه (کنترل درونی، تلاشگر، مسئولیت پذیری، خودمدیریتی، آینده نگری، توفیق طلبی، تفکر نقادانه، تفکر کارآفرینی، احساس نیاز اجتماعی، روحیه کارآفرینی، گرایش به تغییر، حل مسئله، نظم، عملگر بودن، بزرگ فکر کردن و کوچک عمل کردن، آموزش سلامت جسمانی، خودگردانی، مهارت فکر کردن، مهارت کنترل اضطراب، بکارگیری رشته خود در جامعه، توانایی بکارگیری استعداد های فردی، بیدار کردن حس مسئولیت اجتماعی، مدیریت کارآفرینی، استفاده درست از حواس) محقق می شود. این سطح از نتایج پژوهش کمتر در پژوهش های آموزش کارآفرینی مورد توجه قرار گرفته است. در حالی که رسالت اصلی تمامی آموزشها به منظور تحقق خودشکوفایی در افراد صورت می گیرد و گرنه محتوای مباحث در گذر زمان محکوم به فناست و قدیمی خواهد شد مگر آنکه مباحث ارائه شده بتواند به توانگر شدن یک فرد در ابعاد انسانی و انسانیت کمک کند. نتایج این پژوهش با نتایج پژوهش (Mojab, Zaefarjan & Dazian (2010) که بلند پروازی را به عنوان یکی از سرفصل های مورد نیاز آموزش کارآفرینی در نظر می گیرند، همخوانی دارد.

همچنین با نتایج (Isaac Oyebola, Ademymi Irefin & Olubunmi Olaposi (2015) که تأکید بردستیابی تحولات فردی و شخصیتی دارد بامضمون خودشکوفایی این پژوهش همخوانی دارد؛ بنابراین با توجه به تحلیل های حاصل از مصاحبه های انجام شده و مضامین استخراج شده الگوی

مفهومی محتوای آموزش کارآفرینی برای رشته‌های علوم انسانی در آموزش عالی به صورت ذیل قابل ارائه می‌باشد.

الگوی مفهومی محقق ساخته محتوای آموزش کارآفرینی

طبق الگوی مفهومی ارائه شده محتوای آموزش کارآفرینی برای رشته‌های علوم انسانی در آموزش عالی در سه سطح خودآگاهی (از طریق کسب شایستگی‌های فردی، ادراکی و ارتباطی)، خودکارآمدی (از طریق کسب شایستگی‌های مدیریتی و حرفه‌ای) و خودشکوفایی (از طریق کسب شایستگی‌های توانگری) محقق می‌شود. تحقق شایستگی‌های سطوح مختلف نیز از طریق مضامین پایه استخراج شده می‌تواند نقش بسزایی در ارائه یک آموزش هدفمند و همه‌جانبه متناسب با ابعاد وجودی انسان داشته باشد. لازم بذکر است در سایر تحقیقات مرتبط به این پژوهش کلیه مولفه‌های مؤثر در آموزش کارآفرینی برای رشته‌های علوم انسانی شناسایی و توسط مصاحبه‌شوندگان اولیه اعتبار سنجی شده است.

References

- Abedi Jafari, H., Taslimi, MS., Faghihi, A., & Shikhzadeh, M. (2011). Themes analysis and Themes Network: A simple and efficient way to explain patterns in qualitative data. *Strategic Management Journal*, 2 (10), 160. [Persian]
- Aghili, SR., Almelhoda, J., & Fathivajorgah, K. (2019). Designing a curriculum model for moral education in the elementary school of Iran's educational system. *Journal of research in teaching*, 6(4),1-23. [Persian].
- Alonso-Gonzalez, A., Plata-Rugeles, D., Peris-Ortiz, M., & Rueda-Armento, C. (2017). *Entrepreneurial Initiatives in Colombian Universities: The Innovation, Entrepreneurship and Business Center of Sergio Arboleda University*. universities. Springer international publishing AG.
- Azizi, NA. (2008). Assessing the Challenges and Failures of University Education in the Field of Humanities Reflect on the Students' Views. *Scientific Information Database (SID)*, 2(1), 14-16. [Persian].
- Bani Si, P., Panahi, T., & Delfan Azari, Gh. A. (2013). *Foundations of Entrepreneurship*. Publication: Avaee Noor. [Persian]
- Centobelli, P., Cerchione, R., Esposit, E., & Raffa, M. (2016). The evolution of engineering management education. *International Journal of Engineering Education*, 32(4), 1813-1822.
- Deveci, I., & Cepni, S. (2017). *The Effect of Entrepreneurship Education Modules Integrated with Science Education on The Entrepreneurial Characteristics of Preservice Science Teachers, Socialism Darbar Social Work*. Dimensions of Entrepreneurship in Higher Education Springer International Publishing, 15(2), 56–85.
- Ferreira, J. J., & Fernandes, C.I. (2017). The Impact of Entrepreneurship Education Program on Student Entrepreneurial Orientations: *Three International Experiences, Entrepreneurial Universities, Innovation, Technology, and Knowledge Management*. Springer International Publishing AG. DOI 10.1007/978-3-319-47949-1_20.
- Gunna, MA. (2016). When science meets entrepreneurship: ensuring business graduate students understand the business of biotechnology. *Journal of entrepreneurship Education*, 20(2), 56.
- Isaac Oyebola, A., Adeyemi Ireferin, I., & Olubunmi Olaposi, T. (2015). Evaluation of Entrepreneurship Education in Selected Nigerian Universities. *Journal of Entrepreneurship and Innovation Management*, 4(2), 49-70.
- Isaacs, E., Visser, K., Friedrich, CH., & Brijlal, P. (2007). Entrepreneurship education and training at the Further Education and Training (FET) level in South Africa. *South African Journal of Education*, 27(4), 613–629.
- Jamei, R. (2018). Investigating the appropriateness of the content and Methods of accounting education (MA) with the labor Market Required skills: from the perspective of accounting Professors and Members of the Iranian society of CPAs. *Journal of research in teaching*, 6(3), 13. [Persian]
- Mazbohi, S., Sharghi, M., & Moghadam, M. (2011). Entrepreneurship Education Curriculum. *Journal of Creativity Initiative in Human Science*, 1(3), 107-106. [Persian]
- Mir Arab Razi, R., & Rezai, S. (2006). Entrepreneurship education and research, a strategy for promoting humanities discipline. National Congress of Humanities, Tehran: *Humanities and Cultural Studies Institute*, 242-261. [Persian]

- Mojab, F., Zaefarian, R., & Dazian, A.H. (2010). Applying competency-based approach for entrepreneurship education. Available online at www.sciencedirect.com, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 12(2), 436-437.
- Ojaghi, S., Naderi, N., & Rezaei, A. (2017). Evaluation of Entrepreneurship Teaching skills according to the Borich Model: *Mixed Method. Journal of Research in Teaching*, 4(3), 132. [Persian]
- Peris-Ortiz, M., Acosta-Alvarado, M., & Remund, MC. (2017). CYTES University: Teaching in a proactive and entrepreneurial university: *Entrepreneurial Universities, Innovation, Technology, and Knowledge Management*. Springer International Publishing AG. DOI 10.1007/978-3-319-47949-1_17.
- Rezaei, B., Abbaspour, A., Niknami, M., Rahimian, Ha., & Delavar, A. (2013). Analyze strategies for improving academic entrepreneurship in the humanities and presenting a grounded theory. *Journal of Creativity Initiative in Humanities*, 3 (2), 165-184. [Persian]
- Safari, S., & Samizadeh, M. (2012). Needs Assessment of Entrepreneurial Knowledge and Skills Training. *Journal of Educational Technology*, 7(1), 65-77. [Persian]
- Sharif, SM., Jamshidian, A., Rahimi, H., & Naderi, N. (2011). Analysis of Entrepreneurship Education Status in Iranian Higher Education. *Entrepreneurship Development Journal*, 3(11), 102-98. [Persian]
- Shekari, A., Zarie, S., & Yazdekhasti, A. (2016). Examining the Role of Entrepreneurship Education Model (KAB) in Promoting the Trainees' Entrepreneurial Skills (Case Study: Isfahan Province). *Journal of Theory & Practice in Curriculum*, 7(4), 31-54. [Persian]